

СТАНОВИЩЕ

върху дисертационен труд за получаване на образователната и научна степен "доктор" по: област на висше образование **3. Социални, стопански и правни науки**, професионално направление **3.8. Икономика**, докторска програма **"Икономика и управление" /селско стопанство /**

Автор на дисертационния труд: АНЕТА ВЕНЕЛИНОВА РОЙЧЕВА, редовен докторант към катедра „Икономика“ при Аграрен университет, гр. Пловдив

Тема на дисертационния труд: ЕФЕКТИВНОСТ И КОНКУРЕНТНОСТ НА БЪЛГАРСКОТО ЛОЗАРСТВО

Рецензент: доц. д-р ВАЛЕНТИНА ЛЮБЕНОВА НИКОЛОВА-АЛЕКСИЕВА, Университет по хранителни технологии-Пловдив, област на висше образование: **3. Социални, стопански и правни науки**, професионално направление: **3.8 Икономика**, научна специалност: **„Икономика и управление“**, определена за член на научното жури с Протокол от КС № 196/12.02.2019.

1. Актуалност на проблема.

Инвестирането на средства в лозаро-винарския сектор в България носи характеристики, отличаващи го от другите отрасли в земеделието, поради спецификите на сектора, характера на насажденията, концентрацията на значителни разходи на единица площ, дългият период на възвращаемост на инвестираните средства, преплитането на биологични с икономически процеси, спецификата на технологичните решения, както и уникалните свойства и качества на произведенията продукт и добавената стойност, която той придобива в процеса на достигането му до крайния потребител. Настъпилите структурни промени в периодите на преход, подготовката за присъединяване и членство на България в ЕС създават предпоставки за ограничаване на конкурентните възможности на лозарството като интензивен подотрасъл на земеделието. В контекста на българските икономически интереси и перспективи, безспорно избраната тема на дисертацията и резултатите от представянето на изследването обуславят нейната *актуалност и значимост*. Недостатъчните изследвания в областта на стратегическото и развитието на българския лозаро-винарски сектор, стимулиране на иновативността и приемачеството с цел подобряване на неговите показатели и преустановяване на наблюдаваните негативни тенденции в развитието му, поражда необходимостта от научен труд с подобен фокус.

В тази връзка може да се заключи, че темата на дисертацията е сполучливо избрана. Тя е *изключително актуална, дисертабилна и има голяма практическа значимост*. Докторантката е обосновала много добре тази значимост и актуалност.

2. Цел, задачи, хипотези и методи на изследване.

Във въведението на дисертационния труд са формулирани основната цел и десет логически обвързани задачи за нейното постигане. Коректно са определени обектът и предметът на изследването, както и основната теза на авторката, според която *настъпилите структурни промени в периодите на преход, подготовката за присъединяване и членство на България в ЕС създават предпоставки за ограничаване на конкурентните възможности на лозарството като интензивен подотрасъл на земеделието*. Задачите са изпълнени в хода на изследването, а формулираната изследователска теза е доказана.

Избраната методология и изследователски инструментариум съответстват на сложния, многомерен характер на изследването. Използвани са функционалният, процесният и структурен подход, надграждане на вече направени проучвания, теоретичен анализ и синтез, събиране, систематизиране и обобщаване на статистически данни и тяхното графично, таблично и схематично представяне, извършване на проучвания, сравнителен и ретроспективен анализ, методът на наблюдението, както и дескриптивни, описателни, дедуктивни методи относно обобщаване и извеждане на същностните характеристики на основните понятия – производителност, ефективност, конкурентност, иновативност. За постигането на основната цел и поставените задачи са използвани методи за оценка на производствения потенциал, производителността и ефективността на българския лозаро-винарски сектор и методи за анализ на сравнителните предимства и конкурентни способности на българския лозаро-винарски сектор; графични методи; експертна оценка; статистически и други методи. От полевите методи е използвано анкетно проучване.

Давам много висока оценка на литературния обзор, използваната методология, както и по отношение на изпълнението на поставените задачи за постигането на целта на дисертацията.

3. Онагледеност и представяне на получените резултати.

Представеният дисертационен труд е в обем от **265 страници**. В структурно отношение включва **въведение, 3 глави и заключение**. Едно от достойнствата на дисертацията е богатият набор от общо **29 таблици и 33 фигури**.

Резултатите са получени чрез съвременен инструментариум и са онагледени с подходящо подбрани таблици и фигури, което е доказателство за качествата на докторантката като отличен изследовател.

След основния текст и заключението са добавени **3 приложения**:

Приложение 1. Анкета: Изследване на показателите на конкурентоспособност и ефективност на българския лозаро-винарски сектор.

Приложение 2. Сортова и възрастова структура на лозовите насаждения в България

Приложение 3. Разпределение на реколтираните лозя и производството на грозде по статистически райони

Въведението представя избрания изследователски проблем, обоснована е актуалността на темата, формулирани са коректно основната цел, задачите, авторовата теза. Прецизираны са обекта и предмета на изследването, направен е

кратък преглед на състоянието на проблема в международни и национални теоретични източници, описан е изследователския инструментариум и информационните източници.

Глава първа е разработена в обем от **73 страници** и е фокусирана върху теоретико-методологическите основи на категориите конкурентност и ефективност.

Съществен принос на докторантата в тази глава е идентифицирането на детерминантите на конкурентността в лозарството и разработване на методическа рамка за изследване на производствения потенциал, за анализ на сравнителните предимства и моделите за проучване на институционалното въздействие.

Прави много добро впечатление отличната ѝ запознатост с теорията за сравнителните предимства, взаимовръзката между производствения потенциал, производителността и ефективността, и боравенето с широк понятиен апарат.

Глава втора е озаглавена „Анализ на конкурентността и ефективността на българското лозарство“, разработена в обем от **102 страници**.

В структурно отношение, тя е изградена от три логически обвързани параграфа. Тя включва оценка на историческото развитие и динамиката на лозаро-винарския сектор, определяне равнището на ефективност и конкурентност на българското лозарство и оценка влиянието на институционалната среда.

Съществен принос в тази глава е, че на база на разгледаните теоретични и методологични постановки се представя адаптирана метрична система за анализ на изследваните проблеми и са калкулирани основните показатели за ефективност и конкурентните способности на сектора по периоди. Главата завършва с 15 логически обосновани извода.

Глава трета е озаглавена „Възможности за повишаване на конкурентността и ефективността на българското лозарство“, разработена е в обем от **58 страници** и е логическо продължение на изследователската теза, заложена във формулировката на дисертационния труд.

Съществен принос на докторантата в тази глава е идентифицирането на основните проблемни области, свързани с предмета на изследване. Дадени са препоръки за внедряване на алтернативни технологични модели и технически решения в лозарския сектор, организационното му развитие, създаване на кълстери и адаптирането към промените в институционалната среда.

В края на трета глава са систематизирани основните аргументи, с които се доказват формулираната цел и свързаните с нея задачи.

Заключението на дисертационния труд обобщава изводите и констатациите за резултатите от проведеното изследване. Те дават основание да се установи, че основната цел и задачите са постигнати, а тезата е потвърдена.

Структурата на материала е логически изградена и е подчинена на цялостното разработване на изследователския проблем, на постигането на изследователските цел и задачи.

4. Обсъждане на резултатите и използвана литература.

Дисертационният труд е разработен на основата на задълбочено изследване на голям обем теоретични и практически изследвания. В списъка на използваните литературни източници са посочени **общо 161 източника**, от които: **83 заглавия на**

български език, 49 заглавия на английски език и 2 електронни източника.

Посочените литературни източници са актуални и пряко свързани с темата на дисертационния труд.

Направените систематизации и обобщения показват задълбоченост и добросъвестна работа с литературните източници, умения за приложение на аналитични и дедуктивни техники за обработка на значителен обем информация с различни изследователски методики. Коректно, в скоби са изведени всички цитирания и коментари на автора, което улеснява справките по цитираните източници. Участието на авторката в дискусиите по изследваните проблеми, например дискусиите относно компонентната структура и модела на факторите, оказващи влияние върху ефективността, формирането на сравнителните предимства и конкурентните способности на лозарския сектор и др., е активно и отразява умения да се изразява собствено критично мислене и да се формулират нови изводи и констатации.

Представената библиография е доказателство за широката ерудиция и много доброто познаване на научната литература по темата на дисертацията.

Представеният дисертационен труд е **цялостно, завършено изследване по актуален и значим обществено-икономически проблем**. В хода на изследването са повдигнати и поставени на обсъждане най-значимите теоретични и практически проблеми, свързани с повишаване на ефективността и изграждане на конкурентни предимства на лозаро-винарския сектор в България.

Според приложената справка, може да се констатира, че Индивидуалният план на докторантката е изпълнен в рамките на определения срок, резултатите от включените в него образователни и изследователски задачи са обсъждани в катедрата ежегодно и в рамките на тримесечните отчети. С пълна убеденост мога да потвърдя, че докторантката притежава задълбочена теоретико-методологическа подготовка, умения за самостоятелна изследователска работа и резултатите от дисертационното изследване доказват тази моя преценка.

Оценявам високо получените конкретни резултати, на база на които са направени научно-обосновани изводи и препоръки по отношение на повишаване на ефективността и конкурентоспособността на лозаро-винарския сектор в България, както и инструментариума за стимулиране на иновативността и предприемачеството за неговото развитие.

Заинтересовани страни от изследването могат да бъдат образователни и обучителни организации за целите на професионалната подготовка, бизнесорганизации с различен индустриски профил, организации от неправителствения сектор, органите на държавната и регионална власт.

5. Приноси на дисертационния труд.

В края на автореферата е представена справка за претендирания принос. Приносите са разделени на теоретични, към които са отнесени 3 приноса и практико-приложни, към които са отнесени 6 приноса. С пълна убеденост приемам приносите като реални, достоверни и доказани в хода на дисертационното изследване.

Приносните постижения считам за лично дело на докторанта. Изводите и предложенията в дисертационния труд представят Анета Ройчева като

ерудиран изследовател с добра теоретична подготовка, с възможности за творчески обобщения и формулиране на решения за практиката.

6. Критични бележки и въпроси.

Представеният дисертационен труд е цялостно, завършено изследване, което има безспорни приноси и неоспорими качества, но като на първо по-значително изследване на докторантката мога да дам някои препоръки:

- Прави впечатление, че след всяка глава има твърде много изводи, които водят до ненужни повторения. Препоръчително е в бъдещи разработки, изводите да бъдат редуцирани и да отразяват в обобщен вид от 3-4 най-важни момента от съответната глава.
- Научният труд би могъл да спечели още от спазването на баланса между отделните глави – 3 глава е с най-малък обем, в сравнение с предходните две.
- Считам, че резултатите от дисертационното изследване са с висока степен на практическа приложимост, затова препоръчвам проектно-ориентирания подход за продължаващо развитие на темата.

Направените препоръки в никакъв случай не омаловажават стойността на постигнатите резултати и положения от докторантката труд. Те могат да бъдат полезни и да послужат като ориентир по пътя й към покоряване на академичния връх.

Въпрос 1: Според докторантката, може ли да се говори за инновационна активност в лозаро-винарския сектор, и ако е така може ли да се определи нейното равнище?

Въпрос 2: Може ли да се постигне конкуренто предимство и ефективност в лозаро-винарския сектор чрез инструментите на Индустря 4.0 т.е развитието на генетиката, изкуствения интелект, роботиката, нанотехнологиите, биотехнологиите, 3D принтирането могат ли да доведат до пълна оптимизация и ефективност в лозаро-винарския сектор?

7. Публикувани статии и цитирания.

Представени са общо 4 публикации, посветени на дисертационния труд, което надхвърля наукометричните критерии на Аграрния университет за придобиване на ОНС „доктор“. Две от тях са публикувани в издания, които са реферирани и индексирани в световноизвестни бази данни с научна информация – като едната е публикувана в „Trakia Journal of Sciences“ (Web of Science), а другата в Научни трудове на Аграрен университет (EBSCO Publishing) през 2015 г. Останалите два доклада са представени съответно на международна научна конференция и на кръгла маса в СА „Д.А.Ценов“ – гр.Свищов през 2016 г. Една от четирите публикации е на английски език, а останалите три са на български език. Те са с общ обем от 27 страници и са станали достояние на научната общност в и извън Аграрния Университет.

Прави впечатление, високата степен на самостоятелност на авторката – 3 самостоятелни публикации и 1 в съавторство.

Приемам всички публикации като пряко съотносими към дисертационния труд. В тях са обобщени и публикувани съществени проблеми и резултати от изследванията в дисертационния труд.

Авторефератът е представен в установената форма и съдържание. Той отразява в обобщен вид основните резултати от изследването и дава необходимата представа за теоретичните и приложни постижения на автора.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ:

Предвид достойнствата на дисертационния труд, актуалността и сложността на изследваните проблеми, необходимостта от търсене на ефективни решения за тях в практиката, доброто теоретично равнище на изследваните и анализирани проблеми, може да се обобщи, че представеният дисертационен труд отговаря на нормативно заложените критерии за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ /ЗРАС, чл.6, ал.2 и ал.3 и Правилника на Аграрния университет за неговото приложение /.

Посочените резултати от изследването, посветено на „**Ефективност и конкурентност на българското лозарство**“ дават достатъчно основание за **ВИСОКА ОЦЕНКА** на научния потенциал и възможности за изследователска дейност на докторантката.

Всичко това ми позволява убедено да гласувам **ПОЛОЖИТЕЛНО** за присъждане на Анета Венелинова Ройчева на научната и образователна степен „доктор“ по професионално направление 3.8. „Икономика“, научна специалност „Икономика и управление (селско стопанство)“ .

Дата: 10.04.2019 г
гр. Пловдив

**ИЗГОТВИЛ
СТАНОВИЩЕТО:**

(доц. д-р В. Николова- Алексиева)

